

УДОСКОНАЛЕННЯ САМООСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ЕКОЛОГІВ

Карташова І.І., к.п.н., доцент

Херсонський державний університет, cartachova@yandex.ru

З позицій компетентнісного підходу рівень освіченості фахівця визначається здатністю вирішувати проблеми різної складності на основі наявних знань. Компетентнісний підхід не заперечує значення знань, але він акцентує увагу на здатності використати отримані знання [1]. Завдяки чому основним безпосереднім результатом освітньої діяльності на всіх її етапах стає формування ключових компетенцій.

Термін “компетенція” (у перекладі з латинської – відповідність, домірність) має два значення: коло повноважень якої-небудь установи або особи; коло питань, у яких дана особа володіє знанням, досвідом. Компетентність у рамках обговорюваної теми позначає рівень освіченості [5].

У сучасних умовах впровадження компетентнісного підходу до підготовки екологів, інтенсивного росту обсягу наукових знань, підвищення вимог до рівня фахових вмінь виникає нагальна потреба розгляду самоосвіти як динамічного процесу. Саме тому *метою нашої статті* є розгляд оптимальних шляхів формування самоосвітньої компетенції майбутніх екологів.

Установлено, що самоосвітня компетентність спеціаліста формується з навчально-пізнавальних умінь:

– *навчально-організаційні уміння* (працювати за алгоритмом, самостійно складати план дій, гігієна праці, самоконтроль, самооцінка, уміння працювати в колективі тощо);

– *навчально-інформаційні уміння* (роботи з навчальною літературою, володіння різними способами читання, складання плану, рецензій, конспекту, вмінь користуватися бібліотекою, спостереження, експеримент тощо);

– *навчально-комунікативні уміння* (володіння монологічною та діалогічною мовою, вмінь керувати увагою, володіння прийомами запам'ятовування інформації тощо);

– *навчально-інтелектуальні уміння* (визначення понять, аналіз, синтез, порівняння, класифікація, систематизація, узагальнення, абстрагування, вмінь відповідати на запитання, виконувати творчі завдання тощо) [2].

Виділяють чотири рівні сформованості самоосвітньої компетентності спеціаліста:

– підготовчий (володіння умінням здійснювати первинну обробку навчальної інформації);

– перший (уміння вибирати відомі способи дій);

– другий (уміння здійснювати окремі самоосвітні операції);

– третій (володіння умінням творчо-пошукової діяльності) [7, 12].

Самоосвітня компетенція нерозривно пов'язана з поняттям “самоосвітня діяльність”. Аналіз теоретичних доробок з проблеми дослідження дозволив з'ясувати поняття “самоосвітня діяльність” і відокремити його від поняття “самоосвіта”. Самоосвіта як діяльність має певні етапи: цілепокладання, планування, організація, реалізація, аналіз [4].

Пізнавальна самостійність може виявлятися у виборі елементів змісту, що пізнається, відборі способів пізнання, визначенні темпу, швидкості свого просування, виборі партнера, прийнятті рішень про час і місце реалізації пізнавальної діяльності.

Пізнавальна самостійність є необхідною складовою самоосвітньої діяльності еколога, її психологічним “стрижнем”. За В.П. Беспальком сходження від незнання до творчого знання під час самоосвітньої діяльності має чотири рівня майстерності: учнівський, виконавець, експертний, творчий.

Кожний тип діяльності виконується з різним ступенем самостійності. Для першого учнівського рівня притаманна повна нездатність еколога діяти самостійно. Тому, з погляду

розв'язання поставленої проблеми, нас цікавлять наступні рівні діяльності, а саме, виконавчий, експертний та творчий [2].

Виконавчий (репродуктивний) рівень – діяльність еколога з відтворення навчальної інформації на рівні пам'яті (рівень узагальнення прийомів та методів пізнавальної діяльності), але ніякої нової інформації на цьому рівні не створюється.

Експертний (продуктивний) рівень – продуктивна діяльність еколога із самостійного застосування набутих знань для розв'язання задач (рівень оперування набутими знаннями та вміннями); діяльність на цьому рівні збагачує еколога інформацією, що є новою тільки для нього.

Творчий рівень – самостійна діяльність еколога з перенесення знань при розв'язанні задач у нових, нестандартних ситуаціях; здатність еколога добувати об'єктивно нову інформацію.

У ряді публікацій неодноразово підкреслювалося, що тільки у самостійності реалізується здатність систематизувати, планувати і регулювати свою діяльність без посереднього керівництва і практичної допомоги зі сторони [4, 6, 7, 8]. Самостійність слугує важливішою психологічною передумовою для здійснення самоосвітньої діяльності (і відповідно для формування самоосвітньої компетенції) і характеризується розширенням пізнавальних задач, залученням додаткового теоретичного і практичного матеріалу в залежності від виникаючих наукових і професійних інтересів, схильностей і здатностей, від попередньої підготовки, усвідомлення своїх обов'язків і вміння працювати самостійно. Тому її основними ознаками є: 1) володіння правильними цілевідповідними методами і прийомами роботи; 2) ініціативність, творче ставлення до самоосвіти; 3) здатність до самоконтролю на всіх етапах самоосвітньої діяльності; 4) вміння планувати та організувати самостійну пізнавальну діяльність; 5) вміння своїми силами подолати труднощі, що виникають [4, 10].

У педагогічній науці готовність до самоосвіти представлена, з одного боку, як наявність розвиненої активної потреби у знаннях і неперервному їх поповненні, а з іншого боку, як визначена сума вмінь і навичок організації самостійного пошуку інформації з метою задоволення пізнавального інтересу. Враховуючи основні компоненти готовності – мотиваційний, орієнтаційний, операційний, вольовий та оціночний, достатня розвиненість, виявленість і цілісна єдність яких є показником високого рівня готовності, у ході дослідження увага акцентувалась на теоретичну і практичну готовність.

Теоретична готовність до самоосвіти включає в себе різноманітні знання, потрібні для орієнтації у самоосвітній діяльності, а саме: знання теорії самоосвіти; знання про методи пізнання; знання про методи і прийоми самоосвітньої діяльності.

Самостійне оволодіння знаннями передбачає використання характерних для самоосвіти методів і прийомів – загальних і специфічних, чуттєвих і раціональних, змістовних і формально-логічних. Про кінцевий ефект пізнавального просування в рамках самоосвітньої діяльності ми маємо право говорити тільки у тому випадку, коли особистість включає набуті знання у систему своїх дій, починає оперувати ними, застосовуючи ці знання в нових умовах, формуючи в себе певні вміння і навички, які характеризують другий – практичний – компонент готовності до самоосвіти.

Аналіз літературних джерел з проблеми дослідження дозволяє виділити шість груп вмінь і навичок, які підтверджують практичну сторону самоосвітньої компетенції екологів:

1. уміння і навички самоорганізації пізнавальної діяльності:

- вибір джерел пізнання й форм самоосвіти,
- цілевизначення самоосвіти,
- планування процесу самоосвіти,
- організація робочого місця,
- самостійний контроль самоосвітньої діяльності, корекція і регуляція її подальшого перебігу.

2. вміння і навички раціонального планування і використання бюджету часу;

3. вміння і навички отримання знань з інформаційних джерел:

3.1. бібліографічні вміння і навички:

- використання каталогів,
- складання бібліографічних довідок,
- тематичний підбір і класифікація інформаційних джерел,
- обробка і узагальнення інформаційного потоку методом нагромадження і відбору, використовуючи бібліотеку, МБА, INTERNET та інші джерела;

3.2. вміння і навички, що сприяють усвідомленому засвоєнню інформації:

- самостійне виділення і систематизація провідних положень, фактів, висновків в інформації, яка переробляється,
- визначення основної думки,
- поділ тексту на смислові блоки,
- відтворення основного змісту тексту,
- складання плану, тезисів, резюме, рефератів, доповідей,
- усвідомлення і фіксування лекційного матеріалу,
- розробка структурно-логічних схем, таблиць, малюнків,
- робота з понятійним апаратом наукових публікацій;

3.3. вміння і навички, які вимагають критичного аналізу матеріалу, що підлягає засвоєнню:

- порівняльний аналіз однорідних джерел інформації,
- критичне осмислення отриманої інформації,
- здійснення аналізу й узагальнення наукового матеріалу з проблеми, що опрацьовується, та їх письмове оформлення у вигляді доповідей, рефератів, курсових робіт,
- встановлення причинно-наслідкових зв'язків,
- створення анотацій, рецензій, відгуків.

4. вміння і навички застосування отриманих знань;

5. логічні вміння і навички:

- елементарні дії,
- операція, правило, алгоритм,
- правила визначення понять,
- формулювання законів і закономірностей,
- структурування суджень, умовиводів, доводів, описів;

6. вміння і навички самоконтролю:

- забезпечення організованого здійснення самоосвіти,
- безпосереднє здійснення самоконтролю під час самоосвіти і виконання різних видів навчально-практичної роботи,
- закріплення і самоперевірка міцності засвоєння набутих знань і практичне застосування відповідних вмінь і навичок [9, 11, 12].

Враховуючи специфіку професійної підготовки екологів у межах вищого навчального закладу, найбільш важливим постає проблема удосконалення вмінь і навичок отримання знань з інформаційних джерел, так званої навчально-інформаційної компетенції. Від сформованості цих умінь у значній мірі залежить професіоналізм екологів, темпи переробки й засвоєння ними наукової інформації і в кінцевому підсумку – якість їх праці.

Навчально-інформаційна компетенція передбачає сформованість вмінь роботи з книгою, володіння різними способами читання, складання плану, рецензій, конспекту, вміння користуватися бібліотекою, спостереження, експеримент тощо.

Дослідники визначають загальні навчальні вміння, до яких належать вміння складати план, працювати з навчальною літературою та інші, й уміння специфічні для кожного конкретного навчального предмета. Так, наприклад, можна виділити наступні складові уміння працювати з книгою [3]:

1. Читати вільно, свідомо, виразно;
2. Працювати з графіками й таблицями;
3. Працювати з заголовками й предметними покажчиками;

4. Виділяти в тексті основні структурні елементи системи наукових знань (наукові факти, поняття, закони, теорії, методи наукових досліджень) та прикладні знання (опис приладів, машин тощо);
5. Складати складний план переказу невеликого твору;
6. Користуватися планами узагальненого характеру в процесі самостійного вивчення основних структурних елементів системи наукових знань;
7. Працювати зі складним текстом, поділяти його на частини;
8. Працювати з каталогом;
9. Складати бібліографію;
10. Порівнювати й співставляти виклад одних і тих же питань у різних джерелах;
11. Висловлювати свою точку зору;
12. Складати прості й складні тезисні плани першоджерел, наукової літератури, плани доповідей, повідомлень.

Підводячи підсумки вищесказаного, можна стверджувати, що створення діяльнійшої характеристики самоосвітньої компетенції дозволяє з'ясувати шляхи її удосконалення у професійній діяльності еколога. Опис самоосвітньої компетенції у вигляді переліку вмій й навичок самоосвітньої діяльності дозволяє:

- конкретизувати компетенцію,
- алгоритмізувати процес формування компетенції,
- визначити критерії її сформованості.

Література:

1. Андреев А. Знания или компетенции / А.Андреев // Высшее образование в России. – 2005. – № 2. – С. 3-11.
2. Беспалько В.П. Параметры и критерии диагностической цели / В.П.Беспалько // Школьные технологии. – 2006. – № 1. – С. 118-128.
3. Буряк В.К. Самостійна робота з книгою / В.К.Буряк – К.: Знання, 1990. – 32с.
4. Бухлова Н.В. Формування здатності особистості до самонавчання / Н.В.Бухлова// Пед. скарбниця Донеччини. – 2002. – № 1. – С.47-49.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови. – К.: Ірпінь. ВТФ “Перун”, 2001. – С.445.
6. Волкова О. Компетентностный подход при проектировании образовательных программ / О.Волкова // Высшее образование в России. – 2005. – № 4. – С. 34-48.
7. Громцева А.К. Формирование у школьников готовности к самообразованию / А.К.Громцева – М.: Педагогика. 1983. – 92 с.
8. Зеер Э. Компетентностный подход к модернизации профессионального образования / Э.Зеер, Э.Сыманюк // Высшее образование в России. – 2005. – № 4. – С. 23-30.
9. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И.А.Зимняя// Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С.34-42.
10. Лебедев О.Е. Компетентностный подход в образовании / О.Е.Лебедев// Школьные технологии – 2004. – № 5. – С. 3-12.
11. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти. Стратегія реформування освіти в Україні./ О.Овчарук – К.: “К.І.С.”, 2003. – С.13-41.
12. Селевко Г. Компетентности и их классификация / Г.Селевко// Народное образование. – 2004. – № 4. – С. 87-102.